

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРИБІВ

Гриби — величезна група організмів, що поширені на всій земній кулі. Їх відомо близько 100 тисяч видів. Гриби бувають не тільки шапинкові, які ми збираємо в лісах, але й мікроскопічні, невидимі неозброєним оком, яких багато у ґрунті, воді, на поверхні інших живих організмів. Чимало з них живе в організмах людей, тварин та рослин. Незважаючи на різноманітність та несхожість, гриби мають чимало спільного в будові, розмноженні, способі життя, екологічних пристосуваннях.

Люди знали і вміли використовувати багато видів грибів ще в сиву давнину. Опис грибів ми знаходимо вже в працях античних вчених. І в наш час люди прагнуть знати про гриби більше. Понад 200 видів їстівних грибів зростає в Україні, хоча офіційно затверджені для заготівлі 53 види. Однак більшість людей про гриби знає мало. Навіть найбільш досвідчені грибники беруть у свої кошики лише 10–15 видів.

Слово «гриби» стало вживатися в українській мові, як і мовах інших слов'янських народів, починаючи з XVII століття. До цього в більшості слов'янських мов гриби звалися «губами». Назва «губи» на даний час залишилася лише в чеській мові. Правда, у багатьох селах Галичини й Поділля люди старшого віку і досі гриби називають «губами». Гриби називають «губами» і подекуди в сільській місцевості Польщі.

Лише незначна частина грибів мають українські назви. Загальноживані назви в Україні закріпилися лише за декількома широко відомими видами. Для більшості видів і родів грибів українських народних назв не існує, тому вживають наукові латинські назви, але в транскрипції кирилицею. Наприклад, міцена (*Muscena*), колібія (*Collybia*), маразмій (*Marasmius*) та багато інших.

Наукові назви грибів суворо підпорядковують правилам Міжнародного кодексу ботанічної номенклатури і пишуть латиною відповідно з правилами латинської граматики. Назви видів бінарні. Вони складаються з двох слів: назви роду і видової назви. Родова назва (перше слово) пишеться з великої букви. За науковою назвою грибів пишуть одне або декілька прізвищ авторів, що описали ці гриби і ввели їх назву в ботанічну науку. Прізвища часто скорочують. Якщо вид був описаний двома авторами, то наводять обидва прізвища через сполучник «et». Якщо якийсь автор першим оприлюднив назву виду, що була дана йому іншим автором, то їхні прізвища сполучаються латинським «ex» або «:», відповідно до номенклатурних вимог. Зберігаючи видову назву, види нерідко переміщали з одно-

го роду в інший. У такому разі прізвище першого автора, що описав вид, беруть у круглі дужки, а за ними пишуть прізвище автора, який переніс цей вид. У книгах прикладного характеру уникають надмірної комбінації прізвищ, залишаючи лише прізвище автора, що описав даний вид, та того, що переніс його в інший рід.

В останні десятиліття все більшого поширення набув погляд на гриби як на самостійне царство живих організмів (*Fungi*), що відрізняється як від тварин, так і від рослин. У той же час гриби мають багато спільного як з рослинами, так і з тваринами.

За характером живлення всі гриби — гетеротрофні організми: вони отримують поживні речовини з рослинних або тваринних решток (сапрофітні або сапротрофні види) або ж тканин живих організмів (гриби-паразити). Багато видів пристосувалися до тісного співжиття з певними видами рослин. Гриби отримують від них органічні речовини, а постачають рослини мінеральними речовинами та вологою. Це гриби-симбіонти.

У природі існує величезна кількість мікроскопічних грибів, тому їх називають *мікроміцетами* («мікрос» — *малий*, «мікес» — *гриб*). На відміну від них, видимі гриби називають *макроміцетами*. Ми на кожному кроці стикаємося з наслідками діяльності мікроміцетів (розклад тваринних та рослинних решток, хвороби рослин, тварин, людини). Іноді діяльність мікроскопічних грибів буває корисною для людини. Наприклад, за допомогою грибів виготовляють пиво, вино, підготовляють закваску для тіста.

Найбільш примітивні нижчі гриби — одноклітинні. Більш високоорганізовані нижчі гриби мають зачатки гіфальної будови.

Гіфи — це циліндричні трубочки завтовшки 1–15 мкм, які ростуть тільки в довжину і галузяться. Вони забарвлені в білий, голубуватий або жовтуватий колір, рідше — в оливково-бурий або інших відтінків. Із великої кількості гіф утворюється *міцелій* (грибниця).

Будова міцелію — важлива ознака, за якою гриби поділяють на нижчі та вищі. У нижчих грибів гіфи не мають поперечних перегородок. У вищих грибів поперечними перегородками гіфи діляться на окремі клітини. Клітини мають оболонки, які надають форму гіфам та виконують ряд функцій. Через оболонку до клітини надходять поживні речовини. Ззовні оболонка інколи вкрита шаром слизу. Зсередини клітинна оболонка вкрита цитоплазматичною мембраною. У цитоплазмі клітини знаходиться ядро та інші органели, а також запасні речовини та різні включення. Залежно від виду гриба та фази розвитку, у грибній клітині може бути одне, два чи багато ядер.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГРИБІВ	4
ПЛОДОВІ ТІЛА ГРИБІВ	10
ЕКОЛОГІЧНІ ГРУПИ ГРИБІВ	18
ПОНЯТТЯ ПРО СИСТЕМАТИКУ ГРИБІВ	21
КЛАС СУМЧАСТІ ГРИБИ — ASCOMYCETES	27
ПОРЯДОК ПЕЦЦАЛЬНІ — PEZIZALES	27
Родина ПЕЦЦІЄВИ — PEZIZACEAE	27
Родина РІЗИНОВІ — RHIZINACEAE	27
Родина ГЕЛЬВЕЛОВІ — HELVELLACEAE	28
Родина МОРХЕЛОВІ — MORCHELLACEAE	28
КЛАС БАЗИДИОМІЦЕТИ — BASIDIOMYCETES	29
ПОРЯДОК АФЛОФОРАЛЬНІ — ARHYLLOPHORALES	29
Родина ТЕЛЕФОРОВІ — THELEPHORACEAE	29
Родина КЛАВАРІЄВИ — CLAVARIACEAE	29
Родина ГІДНОВІ — HYDNACEAE	30
Родина ТРУТОВІ — POLYPORACEAE	31
Родина ФІСТУЛІНОВІ — FISTULINACEAE	40
ПОРЯДОК КАНТАРЕЛАЛЬНІ — CANTHARELLALES	40
Родина КАНТАРЕЛОВІ — CANTHARELLACEAE	40
ПОРЯДОК БОЛЕТАЛЬНІ — BOLETALES	41
Родина BOLETACEAE — БОЛЕТОВІ	41
Родина ПАКСИЛОВІ — PAXILLACEAE	47
Родина ГОМФІДІЄВИ — GOMPHIDIACEAE	48
ПОРЯДОК ЕНТОЛОМАТАЛЬНІ — ENTOLOMATALES	48
Родина ЕНТОЛОМОВІ — ENTOLOMATACEAE	48
ПОРЯДОК ТРИХОЛОМАТАЛЬНІ — TRICHOLOMATALES	49
Родина ПЛЕВРОТОВІ — PLEUROTACEAE	49
Родина ГІГРОФОРОВІ — HYGROPHORACEAE	51
Родина ТРИХОЛОМОВІ — TRICHOLOMATACEAE	52
ПОРЯДОК АГАРИКАЛЬНІ — AGARICALES	67
Родина МУХОМОРОВІ — AMANITACEAE	67
Родина ЛЕПОТОВІ — LEPIOTACEAE	71
Родина ПЕЧЕРИЦЕВИ — AGARICACEAE	73
Родина КОРТИНАРІЄВИ — CORTINARIACEAE	74
Родина ГНОЄВИКОВІ — COPRINACEAE	84
Родина СТРОФАРІЄВИ — STROPHARIACEAE	87
ПОРЯДОК РУСУЛАЛЬНІ — RUSSULALES	89
Родина СИРОЇЖКОВІ — RUSSULACEAE	89
ПОРЯДОК ГІМЕНОГАСТРАЛЬНІ — HYMENOGASTRALES	104
Родина ГІМЕНОГАСТРОВІ — HYMENOGASTRACEAE	104
ПОРЯДОК СКЛЕРОДЕРМАТАЛЬНІ — SCLERODERMATALES	104
Родина СКЛЕРОДЕРМОВІ — SCLERODERMATACEAE	104

ПОРЯДОК ЛІКОПЕРДАЛЬНІ — LYCOPERDALES	105
Родина ЛІКОПЕРДОВІ — LYCOPERDACEAE.....	105
ПОРЯДОК ФАЛЛАЛЬНІ — PHALLALES.....	106
Родина ФАЛЛЮСОВІ — PHALLACEAE	106
ПОРЯДОК ДАКРИОМІЦЕТАЛЬНІ — DACRYOMYCETALES	107
ОСОБЛИВОСТІ ПЛОДОНОШЕННЯ ГРИБІВ-МАКРОМІЦЕТІВ, ЇХ РОЛЬ В ЖИТТІ ЛІСУ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ	107
Шкідники плодкових тіл грибів.....	107
Роль грибів в житті лісу.....	108
Зовнішні фактори, що впливають на ріст плодкових тіл	110
Швидкість росту плодкових тіл грибів. Періодичність плодоношення	112
Фенологічні ознаки грибного сезону	115
Збирання грибів	116
Охорона грибних ресурсів.....	118
Харчова цінність та лікувальні властивості грибів.....	121
Радіометричний контроль грибів.....	124
Отруйні гриби.....	124
ПЕРЕРОБКА ГРИБІВ	129
Загальні принципи переробки грибів	129
Підготовка грибів до переробки	129
Сушіння.....	130
Грибний порошок.....	132
Соління.....	132
Маринування.....	134
Квашення грибів.....	136
Заморожування грибів	136
Загальні засади консервування грибів в домашніх умовах	138
ГРИБНІ СТРАВИ	140
Холодні страви	141
Супи і бульйони.....	143
Другі страви	149
Грибні соуси і начинки	161
ЛІТЕРАТУРА.....	163
ПОКАЖЧИК УКРАЇНСЬКИХ НАЗВ ГРИБІВ.....	164
ПОКАЖЧИК ЛАТИНСЬКИХ НАЗВ ГРИБІВ.....	169